

ГЛОБАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ВАРТІСНІ ВІДНОСИНИ

У статті досліджений вплив глобальної трансформації на вартісні відносини у розвиненій економіці. Проаналізовано історичні тенденції до поступового самозаперечення («підривання») товарно-вартісних відносин. Ця проблема важлива для визначення орієнтиру ринкової трансформації в Україні і для розуміння її перспектив розвитку.

Ключові слова: глобальна трансформація, внутрішньовиробничі відносини, економічні відносини, вартісні відносини.

Skydan O.

GLOBAL TRANSFORMATION' AND VALUE RELATIONS

The article explored the impact of the global transformation of the cost relationship in developed economies. Analyzed historical trends of gradual self-negati ("undermining") commodity-value relationship This issue is important to determine the benchmark market transformation in Ukraine and to understand its developing prospects.

Keywords: global transformation of internal relations economic relations, the cost relationship.

Скидан О.А.

ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ И СТОИМОСТНЫЕ
ОТНОШЕНИЯ

В статье исследовано влияние глобальной трансформации на стоимостные отношения в развитой экономике. Проанализированы исторические тенденции к постепенному самоотрицания («подрыв») товарно-стоимостных отношений. Эта

проблема важна для определению ориентира рыночной трансформации в Украине для понимания ее перспектив развития.

Ключевые слова: глобальная трансформация, внутрипроизводственные отношения, экономические отношения, стоимостные отношения.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Криза в глобальній економіці знову нагадала, що товарно-вартісний спосіб економічного зв'язку між людьми має свої об'єктивні межі. В зв'язку з цим посилилася потреба в категоріальному осмисленні еволюції та історичних перспектив вартісних відносин. Унаслідок цього в центрі уваги економічної науки знову виявилися найбільш фундаментальні методологічні проблеми теоретичного дослідження, тому цілком закономірним є те, що методологічні проблеми продовжують залишатися в центрі уваги вітчизняних економістів [1,с.38; 2,с.40; 3,с.4].

Найважливішим напрямом цих досліджень є аналіз історичної тенденції до поступового самозаперечення («підривання») товарно-вартісних відносин. Ця проблема важлива для визначення орієнтиру ринкової трансформації в Україні і розуміння її перспектив, осмислення її історичного контексту.

Аналіз досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Зазначена проблема розглядається школою Н.А. Цаголова, важливим набутком якої є те, що її представники чітко розмежували модифікацію і підривання вартісних відносин. Підривання товарного виробництва розглядається при цьому як стан товарних стосунків, при якому об'єктивно зберігається видимість панування товарного виробництва, хоча насправді воно вже підірване. На відміну від школи Н.А. Цаголова, представники школи А.К. Покритана дотримуються думки про те, що самі по собі різко збільшені масштаби усупільнення праці в рамках монополістичних об'єднань не підривають товарну форму виробництва. Проте в першій половині ХХ століття на основі процесів концентрації і монополізації виробництва елементи монополістичної планомірності втручаються у сферу зв'язку виробництва і вжитку, підриваючи тим самим товарну форму. Це ' «вторгнення» призвело до конфлікту, що загострився на початку ХХ століття. Проте треба враховувати, що потреба в

дослідженнях закономірностей генезису товарного виробництва на сьогодні пов'язана не лише з минулою глобальною кризою, але і з початком розгортання в останні десятиліття процесу глобальної трансформації. Глобальна трансформація починається сьогодні у високорозвинених країнах як процес кардинальної зміни змісту людської діяльності до розвитку елементів творчості, у змісті праці і поступово перетворюється у творчу діяльність. Звідси виникає питання: як впливає цей процес творчої трансформації на вартісні відносини. Порівняно з проблемою елементів плановірності, ці питання ще недостатньо досліджене.

Цілі статті - аналіз глобальної трансформації в контексті вартісних відносин.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи питання монополістичного усуспільнення праці і підживлення товарного виробництва, Н.А. Цаголов, І.В. Хессин, А.А. Пороховський підкреслювали роль монополістичної плановірності в умовах сучасного капіталізму. Вони зробили висновок, що загальною формою руху капіталістичних виробничих відносин залишаються товарні, а монополістична плановірність розвивається ніби всередині товарного виробництва, сприймаючи закони його руху. Проте в цілому поняття «монополістична плановірність» уживалися в радянській економічній літературі досить рідко. Навіть із багатьма обмовками відносно часткового неповного характеру монополістичної плановірності прагнення ввести ці, нехай навіть розрізнені елементи, «шматочки» плановірності в теоретичну модель капіталістичної економіки, могло виглядати зухвало. Коли ж це поняття використовувалося, то воно, як правило, розумілось лише як відношення планового управління, що складаються всередині великих корпоративних об'єднань. Це значення поняття першим зауважувалось, і, треба сказати, виглядало воно справді вражаюче, якщо зважати на масштаби корпоративних об'єднань. Проте при цьому часто випускалися з уваги менш помітні, але навряд чи менш істотні елементи плановірності, що складаються за межами великих корпорацій і мають відношення до способу зв'язку між виробництвом і споживанням. Річ у тому, що зводити елементи плановірності до монополістичної організації виробництва, що розуміється у вузькому сенсі, - це означає обмежуватися розглядом тих нових елементів, які привносить капіталістична монополія лише у

внутрішньовиробничі відносини, що складаються між працівниками безпосередньо в процесі праці. Але найважливіше те що це розширення сфери планомірної організації виробничою процесу виступає як база для часткового виходу планомірності за межі корпоративних об'єднань. Крупні корпорації не обмежуються планомірним управлінням гігантськими виробничими комплексами. Спираючись на свою економічну потужність, вони прагнуть свідомо регулювати і такі сфери економічних відносин, які раніше цілком перебували під владою ринкового саморегулювання. 'Так планомірність "експортується" за межі корпоративних об'єднань. Тут, за межами великих корпорацій, вона виступає як поява і розвиток елементів нової для цієї сфери планомірного типу форми зв'язку виробництва і споживання. І якщо планомірна організація самого процесу виробництва існувала ще на мануфактурній стадії розвитку капіталізму, то поява і розвиток елементів планомірного зв'язку між виробництвом і споживанням становить найважливішу історичну специфіку економіки ХХ століття. На відміну від школи Н.А Цаголова, школа А.К. Покритана виходила з того, що самі по собі різко збільшені масштаби безпосереднього зв'язку між працівниками не підривають товарну форму виробництва точно так, як і не підривало товарний характер виробництва безпосереднє усупільнення праці на підприємствах ХІХ століття. Ці відносини безпосереднього усупільнення протистояли товарному характеру капіталістичного виробництва, але не могли підривати товарний спосіб зв'язку виробництва і споживання, оскільки ці протилежні типи економічного зв'язку склалися на різних рівнях відносин: безпосередня форма охоплювала відносини між працівниками, а товарний зв'язок - відносини між виробництвом і споживанням. Таке «розділення праці» між планом і ринком зберігалось до того часу, поки елементи планомірності не «увійшли» в нову для них сферу - в сферу зв'язку виробництва і споживання. Це «входження» призвело до конфлікту, що загострився на початку ХХ століття між цими двома протилежними способами зв'язку, яке і отримало образну назву «підривання». Очевидно, дати цьому образу «підривання» товарного виробництва якусь послідовну концептуальну інтерпретацію неможливо, якщо замикає поняття монополістичної планомірності рамками промислових об'єднань і не виходити на

рівень зв'язку між виробництвом і споживанням. В цьому випадку вийде не підрив, а просто звуження сфери товарних відносин, що означає продовження тієї історичної тенденції до концентрації і безпосереднього усупільнення праці, ям розгорталося ще починаюTM з мануфактурного виробництва.

Категоріальний, теоретичний аналіз сучасних процес ж підривання вартісних відносин, ґрунтується на проведеному Марксом розмежуванні двох основних форм безпосередні. суспільного зв'язку, одна з яких передбачає планомірність м іманентна спільній праці, а інша іманентна творчості. Остання загальний зв'язок: на відміну від кооперації спільної праці загальна кооперація може охоплювати діяльність не лише сучасників, але и діяльність попередників.

Відповідно реальне усупільнення праці, на відміну від його формального усупільнення, передбачає безпосереднє включення не лише в суспільний, але і в загальний зв'язок. Підривання вартісних стосунків відбувається у двох напрямках - як у напрямі елементів планомірності, так і загальної праці. Таким чином, підривання вартісних стосунків завдяки розвитку елементі» планомірності сьогодні доповнюється підриванням завдяки розвитку загальної праці.

Маркс відзначав, що «загальна праця» передбачає абсолютно винятковий вигляд кооперації - не лише кооперації* сучасників, але і кооперацію з працею попередніх поколінь. Цс особливий вигляд кооперації, не обмеженої часом і простором Кожен учений, незалежно від масштабів і значення свого особистого вкладу в загальну працю, виступає як «карлик, вартий на плечах велетнів» в тому сенсі, що він спирається на загальну працю своїх попередників. «Варто розрізняти загальну працю і спільну, і та, і інша у процесі виробництва виконує свою роль кожна з яких переходить в іншу, але між ними існує також відмінність. Загальною працею є будь-яка наукова праця, відкриття, будь-який винахід. Вона обумовлюється частково кооперацією сучасників, а частково - використанням праці попередників. Спільна праця передбачає безпосередню кооперацію індивідів» [4, с] 16].

Творчості іманентний загальний зв'язок і характерний для неї конкретно-особистісний спосіб загального визнання. Залучення індивідуальної творчості в загальний зв'язок відбувається шляхом особистісного визнання творчості

конкретної особи. Таким особистісний спосіб залучення творчої діяльності в загальний зв'язок діаметрально протилежний абстрактному знеособленому способу опосередковано суспільного визнання праці товаровиробника. Останній передбачає визнання не конкретної особи, а певної кількості ув'язненого в товарі абстрактної, знеособленої, простої людської праці. На відміну від такого опосередковано суспільного визнання праці безпосередньо загальне визнання творчості здійснюється конкретно-особовим способом [5, с. 234].

Найважливішим напрямом у сучасній глобальній трансформації, що означає поступовий перехід праці в творчість, є перетворення науки на безпосередню продуктивну силу. Безпосереднє поєднання науки з виробництвом виражається перш за все в тому, що наука як сфера творчості поступово підпорядковує собі вжиток. Вірніше, промислове виробництво підпорядковує собі вжиток такою мірою, що воно саме підкоряється науці і перетворюється на її технологічне вживання.. На думку С.С. Губанова, відбувається зміна пропорції між зайнятими власне працею і зайнятими забезпеченням функції доцільності праці: розробкою продуктів, матеріалів, технологій, засобів виробництва з новими корисними властивостями, оптимізацією форм організації інтеграційних зв'язків у виробництві, автоматизацією планування і проектування роботи технологічних ланок збуту і постачання, підприємств і корпорацій у цілому. Витрат робочого часу суспільства на забезпечення доцільності праці стає більше, ніж безпосередніх витрат на здійснення самої індустріальної праці В економіці США ця пропорція складає, за оцінкою С.С.Губанова, приблизно 50 на 50 на одного працівника, зайнятого виконанням індустріально-трудових операцій, припадає один працівник, зайнятий забезпеченням функції доцільності праці [6, с.7]. Існує теорія про те, що в особі значної частини сучасних працівників ми маємо ' справу з новим класом, вже іншим, аніж клас промислових робітників Займаючи проміжне становище між робітниками і працедавцями, він тому і називається «новим середнім класом». Джерелом його доходу є не просто робоча сила, а здобута освіта, яка потім стає для нього засобом виробництва нового знання. Американсько-канадський економіст Річард Флоріда називає цей клас «креативним», вважаючи, що в сучасному суспільстві він зайняв «домінуюче положення». «Якщо Ви учений або інженер архітектор або дизайнер,

письменник, художник або музикант, пише він, звертаючись до читачів своєї книги, - якщо креативна діяльність є вирішальним чинником Вашої роботи, - будь то > сфері бізнесу, освіти, охорони здоров'я, права або якийсь інший Ви належите до цього класу. З освітою «креативного класу», ім об'єднує 38 млн. представників (більше 30% робочої сили США) пов'язані глибокі і значні зміни в наших звичках і методах роботи, цінностях і прагненнях, а також у самій структурі нашого повсякденного життя» [7, с. 12]. Можна погодитися Л.В. Бузгаліним, що некоректно виділяти класи на основі лише однієї ознаки - місця в системі розподілу праці, як це робив Р.Флоріда. Зібрані Р.Флорідою дані представляють більший інтерес, аніж його теоретичні висновки. Вони наочно показують, що, чим більше розвивається сфера творчості, тим швидше «розмиваються» вартісні стосунки між людьми, що передбачають, їх економічну відособленість один від одного і юридично виявляються у приватній власності. Цей процес підриває найважливішу аксіому неокласичної теорії про обмеженість ресурсів, яка протистоїть аксіомі безмежності потреб Поступово панівними в економіці стають необмежені ресурси, а новий гил «ресурсів», які втрачають властивість обмеженості, - загальні культурні цінності. Ці «ресурси» необмежені, незнищенні, вони можуть бути «спожиті» широким колом осіб і впродовж досить тривалого часу. «Це такий пиріг, який збільшується в міру розширення кола тих, хто його з'їдає.» [8, с. 545)]

Швейцарський представник так званою «інформаційною соціалізму» А. Горн також відзначає, що знання є радше благами загальними, ніж «суспільними». Він виходить з того, що загальні блага не лише непривласнювані, неділимі, як і блага колективні, такі, як вода, повітря, природа: поняття загального посиляє його спілкування, відношення. Знання - продукт відношення, що не існує поза спілкуванням. А. Горн показує, що, як і загальні блага знання вислизують від логіки рідкості і економічного розрахунку) тому що, навіть якщо їх можна нагромаджувати, замінювані іншими і руйнувати, як товари, то вони підкоряються іншим законам [9, с.247].

У цілому висновки про неринкову природу творчої діяльності на сьогоднішній день обґрунтовані так: по-перше, вона є часом і простором саморозвитку і самореалізації індивіда, а не «витратою» робочої сили. По-друге, вона невідтворна і

не споживається: одну і ту ж наукову ідею або витвір мистецтва можна «використовувати», точніше розпредмечувати багаторазово. По-третє, вона всезагальна. З точки зору запропонованої А.К. Покританом категорії генетичних перетворених форм, «економіку знань», що об'єктивно розвивається зараз, треба розглядати як капіталізм, що намагається по-новому збудувати вартісні стосунки і що поширює їх на нові галузі. Генетично перетвореною є форма, усередині якої визріває новий, протилежний їй вміст. Саме таку роль генетичної перетвореної форми в сучасній інноваційній економіці виконує вартісний спосіб зв'язку відносно процесу творчої трансформації. Так само, як елементи плановірності до того моменту, поки вони замикалися усередині капіталістичних підприємств, не підривали товарного виробництва, так і елементи іманентної творчості загальної форми безпосередньо суспільному зв'язку до того моменту, поки їх дія на виробництво опосередковувала основним капіталом, тобто машинами і устаткуванням, теж не підривали вартісних стосунків. Зараз вони переросли цей рівень розвитку і починають підривати товарно-вартісні відносини. Про це свідчать дані А. Горця та інших дослідників [10, с. 212] У сучасній високорозвиненій економіці відбувається поглиблення підривання вартісних відносин. Рівень підривання об'єктивно стає фундаментальнішим. У рамках панування вартісної форми зв'язку починає складатися інший тип відносин. Творча діяльність виступає як процес безпосередньої невідчуженої кооперації, діалогу, співтворчості суб'єктів діяльності. Для включення в цей суб'єктний для суб'єкта процес потрібні особливі здібності до творчості і відкритий, необмежений ' приватною власністю доступ до культурних цінностей. Оскільки вони самі по собі безмежні, то і використовувати їх можна безмежно. Вартісні стосунки виступають у цих умовах не просто як перетворена, а й як генетично перетворена форма процесу творчої трансформації, тобто як форма невідчуженої кооперації, діалогу, співтворчості суб'єктів діяльності.

Висновки. Отже, головний висновок полягає в тому, що заперечення вартісних відносин в сучасній високорозвиненій економіці відбувається у двох напрямках - в умовах глобальної трансформації, яка починається, підривання вартісної форми зв'язку, що відбувається на основі зростання елементів плановірності, доповнюється глибшим рівнем самозаперечення завдяки розвитку елементів творчості у вмісті

праці. Звідси можна зробити й методологічний висновок: трансформацію виробничих відносин в сучасній високорозвиненій економіці треба розглядати не лише з точки зору розвитку тут елементів плановірності, але і з точки зору змін, що починаються, в самому змісті людської діяльності, пов'язаних із поступовою трансформацією праці в творчість. Найважливіша історична специфіка вартісних стосунків у сучасній високорозвиненій економіці полягає в тому, що вони виступають як генетична перетворена форма процесу творчої трансформації. Тому ці відносини методологічно важливо якісно відрізнити від вартісних відносин, що складаються в пострадянській економіці, не включеній досі в процес творчої трансформації. Цей висновок видається методологічно значимим для подальших досліджень не лише високорозвиненої, але й перехідної економіки.

1. Болтанськи Л. Новий дух капіталізму./ Л. Болганськи, Е.Кьяпслло - М.. Новий літературний огляд, 2011.-976 с.
2. Бузгалин А.В. Межі капіталу: методологій і онтологія Реактулічаїїя класичної філософії і політичної економі?./ А.В. Бузгалин, А.Г. Колпшов. М. Культурна революція, 2009. - 680 с.
3. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення. / А. Гальчинський. // Економіка України. - 2007. - №3, - С. 4-12.
4. Грімалюк А.В. Надпідприємництво. / А.В. Грімалюк. - Київ-Одеса Пальміра, 2007. - 545 с.
5. Гріценко А. Економічна теорія на сучасному світі. / А. І ріценко // Економіка України. - 2008. - № 10. - С. 40-55.
6. Горц А. Нематеріальне: знання, вартість і капітал. До критики економіки знань./ А.Горц. — М.:ІУ-ВШЕ, 2010. -298 с.
7. Губанов С.С. Неоіндустріалізація плюс вертикальна інтеграція / С.С 1 убанов. //Економіст. -2008. - №9. -С. 3-27; С.7-9.
- 8.Зверяков М.І. Сучасна економіка як об'єкт економічної теорії, / МІ Звфяков. - Одеса: Пальміра, 2008. 184 с.
- 9.Маркс К., Енгельс Ф. ІІ с. с.: Каиитаї. - Т.25. - 4.1.
- 1 О.Флорида Р. Креативний клас. / Р. Флорина - М., 2005. - 452 с.

